

Psykoanalyse
– en antologi

ved
Lars Arild

Studieserien
udgivet af
Dansk Lærereforening

2. oplag

DENNE BOG TILHØRER SILKEBORG AMTSGYMNASIUM		
ÅR		KLASSE
80/81	Anne Mette Meyer	3.b.s
81/82	Karen Marie Jespersen	3.v
83	Tanja Andersen	3.e
84	Per Olsen	3.g
86	Lars Jørgensen	3.p

Gyldendal

Psykoanalyse – en antologi
 © 1974 by Gyldendalske Boghandel,
 Nordisk Forlag A.S. Copenhagen
 Fotografisk, mekanisk eller anden form for gengivelse
 eller mangfoldiggørelse
 af denne bog eller dele heraf
 er ikke tilladt ifølge gældende dansk lov
 om ophavsret
 Forsideillustration: Sigmund Freud. Radering af Pollak.
 Courtesy of A. A. Brill Library N.Y.
 Psychoanalytic Institute
 Bogen er sat med Linotype Times
 og trykt hos Nordisk Bogproduktion A.S. Haslev
 Printed in Denmark 1977
 ISBN 87-00-72661-3

Dansklærerforeningens konsulent:
 Peter Olivarius

Indhold

Forord	5
<i>I Psykoanalysens udgangspunkt</i>	
1 helbredelsen af hysteri (Anna O's historie) . . .	7
2 den psykoanalytiske terapi	11
3 et ønske der blev fortrængt (Elisabeth von R's historie).	13
<i>II Drømmeteorien</i>	
4 selviagttagelsen	15
5 at lade det ubevidste komme til bevidstheden . .	16
6 patientens indfald	17
7a-e drømmene: drømme er ønskeopfyldelser – fortæt- ning – LEWIS CAROLL: Alice i Eventyrland – for- skydning – symbolerne	18
8 ALFRED ROBITSEK: en drøm og dens tydning . .	24
9 LUDWIG WITTGENSTEIN: Om Freuds drømmetolk- ning	26
10a-g SIGM. FREUD, CHARLES BRENNER, JOHS. V. JENSEN: vittigheder; fejlreaktioner	27
<i>III „Kong Ødipus“</i>	
11 „Kong Ødipus“	32
<i>IV Sexualteorien</i>	
12 opdagelsen af den infantile sexualitet	36
13 barnets sexualliv	38
14 angst og spænding	39
15 kastrationsangst og penisundelse	40
16 fra pige til kvinde	40
17 KATE MILLETT: Freud og kvinden	41
18 ødipuskomplekset	42
19 tvangsneurosen	43
20 en perversion: fetichisme	44

	<i>V Menneskets utilpashed i kulturen. Overjeget</i>	
21	kulturen og overjeget	46
22	melankolien (personlighedsmodellen)	47
23	KNUD RASMUSSEN: Freuds personlighedsmodel	49

	<i>VI Opdragelse og politik. Psykoanalysen efter Freud</i>	
24	SIGM. FREUD: overjeg og overbygning	51
25	HARALD RUE: Freuds begrænsning	52
26	ALFRED ADLER: mindreværdsfølelsen	52
27	MORTEN NIELSEN: „Skæbne“	53
28	HANS KIRK: den sociale ønskedrøm	54
29a-d	WILHELM REICH: lykkedrømmen og klassebevidstheden	56
30	OLA RAKNES: Reichs kampe	57
31	ELLEN SIERSTED: Reich i Danmark	59
32	A. S. NEILL: drengen George	60
33	A. S. NEILL: seksuelle lege	61

	<i>VII Digteren og fantasien</i>	
34	SIGM. FREUD: digteren og fantasien	64
35	ANDRÉ BRETON: Freuds befrielse af fantasien	65
36	C. G. JUNG: kunstneren og værket	66
37	KLAUS RIFBJERG: erindring og fantasi	67

	Noter	70
	Stikordsregister. Oversigt over den freudianske psykoanalyses begreber	73
	Citatliste	77
	Benyttede udgaver	79
	Litteraturvejledning	80

(Citater uden forfatterangivelse ovenfor er alle af SIGM. FREUD; citaternes titler skyldes udgiveren)

Forord

Antologien på de følgende sider over psykoanalytiske tekster kan læses og bruges på flere måder, hvis hovedtræk her kort skal angives.

For det første giver teksterne en indføring i psykoanalysens teori og praksis, opdelt efter emner. Kapitel I–V omhandler Freuds teori; kapitel VI inddrager hertil nogle perspektiver i psykoanalysen efter Freud. (Ønsker man at få hurtigt besked om de vigtigste punkter i teorien, kan man sammenstille en mini-antologi af citaterne 2–3, 12–15, 18 og 23.)

Men inddelingen efter emner svarer desuden til psykoanalysens egen udvikling, idet Freud tog ét emne ad gangen. Indføringen i den psykoanalytiske teori bliver på den måde nært knyttet til dens historie, og anderledes kan det ikke være. Freuds forskellige opdagelser blev aldrig til et afsluttet system, som kan læres udenad, men fremtrådte som en række sideordnede hypoteser, der stadig blev revideret. Derfor kan de enkelte emneområder udmærket studeres hver for sig, eventuelt på den måde at man nøjes med ét og inddrager de øvrige i minimalt omfang via noter, opgaver og stikordsregister. Den historiske opdeling understreger det uafsluttede ved hele teoribygningen, og indtrykket af den uimodsigelige videnskabelighed undgås.

At man kan diskutere med de psykoanalytiske hypoteser skulle også fremgå af de polemiske klip, der er indskudt undervejs i kronologien. Sammen med citater fra nogle af Freuds oprørske elever kan disse klip benyttes til at gøre antologien til lidt af en debatbog med læseren som deltager. Det fremgår også i flere af opgaverne.

Det historiske perspektiv kan endelig siges at være understreget af selve antologiens eksistens. At man i dag kan udgive et tekstudvalg om psykoanalyse og sexualitet m.m. til skolebrug afspejler i sig selv en udvikling. Den holdning, vi har til disse emner i dag, er – for så vidt som den overhovedet er entydig – ikke en umiddelbart givet, og antologien viser selv nogle af de skred, der er sket siden århundredskiftet. Det gælder især citaterne om psykoanalyse og opdragelse.

III. „Kong Ødipus“

Som det fremgår af citat 7a og e opfatter Freud myter og sagn som en slags drømme. Det berømteste eksempel på hans tolkninger af myter er hans udlægning af Ødipusmyten, således som den er overleveret i Sofokles' tragedie. Freud mente her at have fundet den mest anskuelige fremstilling af menneskets seksuelle binding og skæbne. Herudfra formulerede han i seksualteorien tesen om *ødipuskomplekset* (se citat 15 og 18).

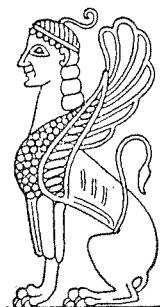
11

Ifølge mine allerede talrige erfaringer spiller forældrene hovedrollen i alle senere psykoneurotikerens sjæleliv i disses barndom (..) Jeg tror imidlertid ikke, at psykoneurotikerne heri adskiller sig skarpt fra andre individer og følgelig evner at skabe noget nyt og for dem ejendommeligt. Det er langt sandsynligere og underbygges af lejlighedsvisse iagttagelser af normale børn, at psykoneurotikerne med disse forelskede og fjendtlige ønsker mod deres forældre kun viser i forstørret grad, hvad der mindre tydeligt og mindre intensivt foregår i de fleste børns sjæl. Oldtiden har til støtte for denne erkendelse overleveret os et sagnmateriale, hvis dybe og universelle virkning på os kun bliver forståelig i kraft af en sådan universel gyldighed af den omtalte forudsætning fra børnepsykologien.

Jeg tænker her på sagnet om *kong Oedipus*, og Sofokles' drama af samme navn. Oedipus, søn af kong Laios af Theben og af Jokaste, bliver som spæd sat ud, fordi et orakel har forkyndt for faderen, at den endnu ufødte søn vil blive morder. Drengen reddes og vokser op som kongesøn ved et fremmed hof, indtil han, der er i tvivl om sin herkomst, selv spørger oraklet og af dette får det råd at sky sin fødeby, fordi han ellers må blive sin faders morder og sin moders gemal. På vej bort fra sin formentlige fødeby møder han kong Laios og dræber ham i en hastigt opblusset strid. Derpå kommer han til Theben, hvor vejen spærres af sfinxen, hvis gåde han løser, hvorfor thebanerne vælger ham til konge og han får Jokastes hånd. Han hersker længe i fred og værdighed og avler med sin

„Kong Ødipus“
drømme om
forældrenes død

sagnet

moder, hvis identitet er ham ukendt, to sønner og to døtre, indtil der udbryder en pest, som giver anledning til, at thebanerne på ny rådspørger oraklet. Her begynder Sofokles' tragedie. Budbringerne kommer med den besked, at pesten vil høre op, når Laios' morder er fordrevet fra landet. Men hvor er han?

... Hvor er nu
et spor tilbage af den gamle brøde mer?
(v. 108 f.)

Stykkets handling består nu ikke i andet end den trinvis intensiverede og kunstfærdigt forhalede afsløring – noget, der kan sammenlignes med arbejdet under en psykoanalyse – af, at Oedipus selv er Laios' morder, men også søn af den myrdede og Jokaste. Rystet over de frygtelige ugeringer, han har øvet uden at vide det, stikker han øjnene ud på sig selv og forlader hjemstavnen. Oraklets ord er gået i opfyldelse.

„Kong Oedipus“ er en såkaldt skæbnetragedie; den tragiske virkning skal bero på modsætningen mellem gudernes overmægtige vilje og menneskenes forgæves forsøg på at undgå de farer, der truer dem; den dybt grebne tilskuer skal af sørge-spillet lære at føje sig efter gudernes vilje og erkende sin egen afmagt. På logisk måde har moderne digtere forsøgt at opnå en lignende tragisk virkning, idet de indvæver den omtalte modsætning i en selvkomponeret fabel. Men tilskuerne har uden bevægelse set, hvordan uskyldige mennesker trods al stræben blev ofre for en forbandelse eller et orakelord; de senere skæbnetragedier har ingen virkning haft.

Når „Kong Oedipus“ er i stand til at ryste det moderne menneske lige så meget som den samtidige græker, kan forklaringen vel kun ligge i, at den græske tragedies virkning ikke beror på modsætningen mellem skæbne og menneskevilje, men må søges i ejendommeligheden ved det materiale, med hvilket denne modsætning påvises. Der må findes en stemme i vort indre, der er rede til at anerkende skæbnens tvingende magt i „Oedipus“, medens vi er i stand til at afvise forhold som de i andre skæbnetragedier beskrevne som rent vilkårlige. Og et sådant moment rummes virkelig i historien om kong Oedipus. Hans skæbne griber os fordi den også havde kunnet blive vor egen – fordi oraklet lagde samme forbandelse over os inden vor fødsel som over ham. Det er måske vor fælles

tragedien

skæbne
og
forbandelse

skæbne, at vi skal rette den første seksuelle tilbøjelighed mod moderen, det første had og ønske om at bruge vold mod faderen; vore drømme overbeviser os om, at det er sådan. Kong Oedipus, der har dræbt sin fader og ægtet sin moder, Jokaste, er kun vor barndoms ønskeopfyldelse. Men vi er heldigere end han, da det – hvis vi da ikke er blevet psykoneurotikere – er lykkedes os at frigøre vore seksuelle tilbøjeligheder fra vore mødre og at glemme vor skinsyge over for vore fædre. Vi gyser tilbage for det menneske, der er faldet som offer for dette ældgamle barndomsønske – gyser tilbage med hele den masse af fortrængning, som disse ønsker i vort indre sidenhen har været genstand for. Medens digteren i sin analyse klarlægger Oedipus' skyld, tvinger han os til erkendelse af vort eget indre, idet disse impulser endnu er til stede, omend i undertrykt tilstand. Den modsætning, som korets sidste ord indprenter os:

Se så her ... denne mand var Ødipus, ham,
der løste slinnsens gåde, ham der var en mægtig mand.
Hvem har ikke set hans lykke? Hvem har ikke ønsket den?
Å, men hvilke uvejrsstørme har han ikke kæmpet med!
(v. 1525 ff.)

– rammer os selv og vor stolthed, os, der siden barndomsårene er blevet så kloge og mægtige i vor egen indbildning. Ligesom Oedipus lever vi i uvidenhed om de mod moralen stridende ønsker, som naturen har pånødet os, og efter at de er afsløret, vil vi vel alle helst vende blikket bort fra vor barndoms begivenheder.

At sagnet om Oedipus er udsprunget af et ældgammelt drømmemateriale der som indhold har den omtalte pinlige forstyrrelse af forholdet til forældrene på grund af seksualitetens første ytringer – dette findes der i selve teksten til Sofokles' tragedie en henvisning til, der ikke kan misforstås. Jokaste trøster Oedipus, der endnu ikke ved besked, men som er blevet bekymret over sin erindring af orakelordene, ved at omtale en drøm, som så mange mennesker jo drømmer, uden at den – mener hun – betyder noget:

Jeg tror at mange mænd i drømme delte seng
med deres egen mor, og den, som regner det
for ingen verdens ting, han klarer livet bedst.
(v. 978 ff.)

ønskeopfyldelsen

Drømmen om seksuel omgang med moderen opleves nu som dengang af mange mennesker, der beretter om den med rædsel og undren. Den er, som man vil forstå, nøglen til tragedien og supplementet til drømmen om faderens død. Oedipusfablen er fantasiens reaktion på disse to typiske drømme, og ligesom drømmene af voksne personer må opleves med følelser af modvilje, må sagnet også i sit indhold optage rædsel og selvfstraffelse. Dets videre udformning stammer derimod fra en misforstået sekundær bearbejdning af stoffet i den hensigt at nyttiggøre dette for en teologiserende hensigt. Forsøget på at forene den guddommelige almagt med den menneskelige ansvarlighed må naturligvis mislykkes med dette materiale ligesom med ethvert andet.

I samme jord som „Kong Oedipus“ har et andet af de store tragiske digterværker, nemlig Shakespeares Hamlet, sin rod. (...)

Opgaver

1. Hvad er det som i følge Freud bestemmer Ødipus' skæbne?
2. Hvad mener Freud er årsagen til at tragedien kan gribe os i dag? (Sml. også citat 34 om digteren og fantasien).
3. Hvis Sofokles' tragedie læses sideløbende med denne antologi (f. eks. i Klassikerforeningens udgave, hvorfra tegningen af sfinxen er hentet) kan tragedien og Freuds tolkning sammenlignes på følgende måde: Freud sammenligner selv stykkets gang med en psykoanalyse,
 - a. hvem er i så fald analytikeren?
 - b. hvem er „patienten“?
 - c. på hvilken måde er „modstanden“ repræsenteret? (Sml. beskrivelsen af patientens modstand i citat 2 og 5).
 - d. hvad er forholdet mellem nutid og fortid i tragedien og i en patienthistorie (citat 1 og 3).
 - e. er sagnet og tragedien i fuld overensstemmelse med seksuallæren (citat 13 og 18) når Ødipus aldrig har kendt Jokaste som en mor, altså som den der har ammet og plejet ham?